

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 2149-2157

Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri/ Symposium-Conference Reviews

*Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler-Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi
(Uluslararası Sempozyum, İstanbul 24-26 Kasım 2017)*

*Academic Theses in Qur'ānic Studies-Western and Muslim World Comparision
(International Conference, Istanbul 24-26 November 2017)*

Değerlendiren / Reviewed by

İsmail Çalışkan

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Qur'anic Exegesis

Ankara, Turkey

icaliskan25@gmail.com

ORCID ID orcid.org/0000-0003-2899-9111

Abstract: Post-graduate education in Turkey has been subject to evaluation and criticism in various environment in recent years. The last example of this was an international scientific meeting held on 24-26 November 2016 in Istanbul. This article introduces and evaluates the meeting titled "Academic Theses in Qur'ānic Studies -Western and Muslim World Comparision". The most important feature of the meeting is that for the first time in an international meeting, postgraduate dissertations, mainly doctoral theses, have been dealt with in Tafsir. Since there is no detailed description of the various papers, as well as important points spoken during the first day and last day's general sessions.

Keywords: Post-graduate education, Doctoral dissertation, Tafsir/commentary, Commentary theses, Qur'ānic research, Graduate regulations, Theology.

İlim Yayma Vakfı'nın desteği ile Türkiye'deki tefsir faaliyet alanına yeni bir soluk getiren Kur'an ve Tefsir Akademisi, 10. yılını, yerelden uluslararasına açılarak muhteva ve sistem bakımından farklı bir etkinlik ile taçlandırdı. Akademi, toplantılarını şimdiye kadar Türkiye ile sınırlı tutuyordu. İlk defa çok katılımlı bir uluslararası sempozyumu 24-26 Kasım tarihlerinde İstanbul'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi konferans salonunda gerçekleştirdi.

A. Emin Çimen'in Kur'an-ı Kerim tilavetinin ardından açılış konuşmalarına geçildi. İlk sözü alan Kur'an ve Tefsir Akademisi başkanı Bilal Gökçür, Kur'an ve Tefsir Akademisi'nin faaliyetlerini, bu sempozyuma geliş sürecini anlattı. Gökçür, Türkiye'de İlahiyat fakültelerinde yürütölen lisansüstü tefsir araştırmaları, bu bağlamda doktora tezlerinin yapılış sebeb ve muhtevalarında sistematikten ve bütönlükten yoksunluk bulunduğuna, ayrıca tez sisteminde aksayan noktalara, bütöen bu sorunların görüşölmesine, değerlendirilmesine değerindi. Toplantıda akademik sistem, hoca-öğrenci ilişkisi ve ürünler olarak tefsir tezleri şeklinde üç ana konu etrafında yoğunlaşıldığını belirtti. İlim Yayma Vakfı adına başkan vekili N. Bilal Erdoğan da Kur'an'a hizmetin ve onu anlamının önemine işaret etti. Modern paradigma iyi tahlil edilmeli, onun içinde kaybolmadan sahih zihinlerle Kur'an incelenmeli ve anlaşılmalıdır. Erdoğan, hocalardan sahih bilgiye dayalı akademisyenler yetiştirmelerini istedi. Marmara Ü. İlahiyat Faköltesi Dekanı Ali Köse ise dinin ve dolayısıyla kutsal kitapların ve Kur'an'ı anlamının çok boyutluluğunu hatırlattı. Farklı görüşlerde anlaşmamız, birbirimizi üzmememiz gerekiyor. Köse, bu bağlamda güncel sorunlardan örneklerle konuşmasını sürdürdü. Hindistan Kerala Üniversitesi rektörü Abdusselam Ahmed de kısa bir selamlamada bulundu.

"İslam Araştırmalarında Bilimsellik Sorunu" başlıklı açılış konferansında Halis Albayrak özetle şunları söyledi: Tasavvurlarımı İslam bilimlerinin arka planına dokunmaya ve arkada bulunan zihne temas etmeye çalışarak sunacağım. İslam ilim geleneği hayranlık uyandıracak bir gelenektir. Bu, geçmişi bugüne taşımak anlamına gelmez, geçmiş ulemayı takdir etmek anlamına gelir. İslam ilimleri Kur'an ve sünnet merkezlidir. Nübüvvetle ortaya çıkan Kur'an ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamaları bir bütöen içinde intikal ettiriliyor. Vahyin inzali döneminde ilme ihtiyaç yoktu, çünkü vahiy kendisini ilim olarak takdim ediyordu. O zaman hayatın içinde sorunlar oluyordu, vahiy onları çözüyordu. Bunun çok sayıda örneği vardır. Karısını boşayıp sonra ona dönen ve bunu sürekli

tekrar eden adamı karısı Peygamberimize şikayet etmişti. “Boşanma iki keredir” ayeti indi ve çok sayıda boşamayı iki sınırına çekti. Kur’an vahyinin tamamlanmasından sonra olgu değişti, Müslümanların metinle ilişkileri farklı bir boyuta taşındı. İslam ilimlerinin başlangıcı da bu sıralara tekabül ediyor. İlişki nesne-özne ilişkisine yani metin ve o metni okumasından alimin anladığı boyuta geçildi. Demek ki metin sabittir, değişken olan anlayışlardır. İşte te’vilin ortaya çıkışı buraya dayanır. Tevil, metnin imkân verdiği ölçüde manayı zenginleştirmektir. Albayrak bu girişin ardından tefsir, kelam ve fıkıh üzerinden İslam ilimlerinin gelişimini özetledi, bu ilimlerin kendi anlayış ve yürüttükleri faaliyetin niteliğini açtı. Tefsir, bir edebiyat türü, fakat o aynı zamanda disiplinler arası bir çalışmadır. Bu nedenle tefsirci kendi kelamını da yapıyor. Kur’an’ın bir kelimesi veya bir anlatımı ile ilgileniyorsak o zaman dilbilim, tarih, sosyoloji, antropoloji vs. ilimlere gideceğiz, onlardan yararlanarak o kelime veya anlatımın, indiği sırada muhataplara ne dediğini tespit edeceğiz. Albayrak, konuşmasının sonuna doğru, modern dönemdeki durumumuzu ele aldı. İlk olarak “Bir evrensel ilim geleneği oluşturabilir miyiz?” sorusuna cevap aradı. Ona göre müfessirler tarihsel tenkitçi metodu kullanmıştır. En eski müfessirler, ilk muhatapların anladığı anlamı tespit etmeye çalıştı, ondan ilke ve anlam üretmeğe değil. Müfessir Kur’an’la imani ilişki kurmaz, imanı zaten var. O, “Ribanın geriye kalanından vazgeçin” ayetinde kimlerin kastedildiğini aramış ve bunların Benî Sakîfe olduğunu tespit edip tefsirine yazmıştır. İşte tefsir budur. Tefsir, Kur’an bugün bana/bize ne diyor ile ilgilenmez. Bu kelam ve fıkıh kaygısıdır. Bilim denetlenebilir, eleştirilebilir, yanlışlanabilir olmalı. Tefsirin karakterine baktığımızda onu da bu çerçeveye dahil etmemiz mümkündür. İlahiyatçı sadece bilim insanı gibi duramıyor. Üniversitede bilgisini üretiyor. Fakat topluma ve geleneğe karşı bir sorumluluğu var, onu da önemsiyor. Belki de en sağlıklı sonuçları buralarda üretebiliriz. Burada teoloji üretebiliriz fakat bunun ilim olduğunu ileri söyleyemeyiz. Biz ilahiyatçılar birtakım sonuçlar üretiyoruz ancak bu ürettiğimiz sonuçların ilim mi teoloji mi olduğunu söylemiyoruz. Bu ayrımı yapmak zorundayız.

Saat 16.00’da “Türkiye’de Kur’an ve Tefsir Araştırmalarının Geleceği” konulu panele geçildi. Başkan Ali Bardakoğlu, dini ilimlerde bu tür çalışmaların başlamasını ve ciddiyetle devam ettirilmesini talep etti. Halkın gözbebeği gördüğü İlahiyat fakültelerinin millete öncü ve örnek olmalıdır. İlim geleneğinde tespit ve eleştiri vazgeçilmezdir. Elbette üretilen ve sunulan bilginin sorgulanması ka-

çınılmazdır. İلمي gelenek oluşmadı, bunda din eğitiminde son elli yıldaki hızlı dönüşümler ve değişimlerin rolü büyüktür. Bu girizgahtan sonra “Bilginin Bütünlüğü İlim Tahsiline Giriş” başlığı ile A. Nedim Serinsu, oturum tebliğlerine bismillah dedi. O da bakmakla görmenin farkını, görmenin algı yaratmak olduğunun altını çizdi. İnsanın üç imkânı ana zihniyeti, mantığı, alışığıdır. Eylemler alanı (amel); salih amel, sevgi alanı ve sabır diye üçe ayrılır. İlim tahsiline farklı kapılardan girilebilir, ancak bilimsel tutumu, bilginin bütünlüğünü ihmal etmemek gerekir. Buradan bir paradigma yaratılabilir, bu nedenle ilme bilginin bütünlüğü kapsamında girilmesi önerilir. Serinsu, konuşmasını bu önerisinin tahlili üzerine kurdu. Muhsin Demirci ise “Tefsir Tezlerinin Kalite ve Bilimsellik Değeri: Sorunlar ve Önerilerim” başlıklı konuşmasında önce kavramlar mevzusuna değindi. Onun konuşmasının özü şöyleydi: Tefsir ve te’vil kavramını birbirinden ayırmak zorundayız. Bizim yaptığımız, yaptırdığımız ve yaptıracağımız bütün çalışmalar te’vildir. Halis Albayrak, ‘Tefsir bizi nüzul ortamına götürmelidir’ dedi, doğrudur. Fakat bununla yetinmeyiz, yetinirsek dondurmuş oluruz. *Vadribûhunne* ifadesinin ‘dövün’ olduğunu tespit ettikten sonra yapacak bir şey yok mu? Fıkıhın, kelamın alanı nereye kadar? İşte bu noktadan tezlerdeki sorunlara bakalım. Bunun için ben eleştirme yapmam lazım, önce kendimi, sonra asistanımı ve arkadaşlarımı eleştireyim. Tez dediğimiz hoca-öğrenci ilişkisi ile ilgili bir şeydir. Eğer tezlerde bir kalite yoksa bu noktayı iyi sorgulamalıyız. 1949’da Ankara İlahiyat’ta Tayyip Okiç hocanın Tefsir-Hadis Kürsüsü kurmasıyla doktora tezleri yapılmaya başlanmış, yirmi yıl sonra Atatürk Üniversitesi’nde bu kapı açılmıştır. Asıl yoğunluk 1982’de İslam enstitülerinin İlahiyat fakültesine dönüştürülmesiyle başladı. Çok sayıda tez yapıldı, fakat çoğu zayıftır ve mükerrer tezler vardır. Donanım önemli ve öncelikle hocaları ilgilendirir, dil problemi olmaması gerekir. Tarihte 1700 civarında tefsir yazılmış, 600 civarındaki elimizde, sayısız ulumu’l-Kur’an kitabı yazılmış. Danışman hocalarının ders yükü var, öğrenci çok. 65 yaşımıdayım okudukça cehaletimi anlıyorum, bu işi dert edinmezsem olmaz ki! Kalite TİK’ten başlamalı, dersler, ödevler, tez sınavları, hoca-öğrenci görüşmeleri geçiştirilemez, önemle ve hassasiyetle yerine getirilmelidir. Tezlerde üslup problemi var, danışman tezlerde dil yanlışlarını düzeltmekten ilme, esasa giremiyor. Demirci’nin konuşması ardından Bardakoğlu, madem tezler te’vil ise neden başlıkların ‘Kur’an’a göre’ atıldığını sordu. Halbuki orada yazarın çıkarımları, görüşleri var.

Fıkıhçılar mütevacıdır, görüşlerini Allah'a ve Peygambere atfetmezler, incelemesini yapar sonra da 'bence ..., ben de diyorum ki ...' der.

Mustafa Öztürk, tefsir tezlerinde bir gelenek oluşturmama sorununu ele almıştı. Ona göre, gelenek denildiğinde İslami ilimler içinde ilk akla gelen tefsir olması gerekir. Gelenek oluşturmama problemi Kur'an algısından, sonra tefsirin tanımı ve ona yüklenen görevden, tarih içindeki gelişmelerden ve son olarak günümüzdeki sorunlardan kaynaklanır. İslam dünyasının içine düştüğü durumdan kurtulması amacıyla geliştirilen fikirde merkezi yer geleneğe yüklenmek, hatta onu dışlamak oldu. Kur'an'ı merkeze almayı ve onu anlamayı da tefsire yüklediler. Bulunan hareket noktası dile müracaattı, fakat önümüze konan sözlüklerden bunu bulmak mümkün olamazdı. Kur'an tefsiri, Peygamberi devre dışı bırakarak yapılamazdı. Bizde tefsir Razi'nin çizdiği çizgiden hareket etti, fakat Razi'yi de anlayamadık. Razi, merkeze kelamı koydu, çünkü ona göre Kur'an'ın amacı insana marifetullahı anlatmaktır, bunu da Uşulu'd-din yapar dedi. Onun için tefsirine her tür bilgiyi yerleştirdi, biz o bilgilerin hepsini tefsir zannettik. Gayr-i müslimlerden bir örnek verelim. Nöldeke bir Kur'an tarihi yazmış, sonrakiler onun bıraktığı yerden devam ettirmiş, Alman geleneği dışındakiler de onun bir tarafını alarak geleneği devam ettirdi, duvara bir kerpiç koydu. Biz neden bir gelenek oluşturmayı başaramıyoruz, bir kere tefsir tanımında sorun var. İlmi çapımız nedir ki 'Kur'an'a göre' diyoruz. Zihnimizde ömürlük projeler yok, anlık projelerimiz var. Öztürk bu noktada kendi tez alış sürecini anlattı ve buradan bir soruna daha, bilimle imanımızı ve ideolojimizi bir arada götürmeye çalıştığımızı işaret etti. Kısaca nesnellik sorunu var. Tefsirin uçsuz bucaksız alanı oluşunu bizim tefsirciler fırsata çevirdiler. Geldiğimiz noktada zaman ve maddi imkanları israf etmeyelim. Fakültelerimiz birbirini tamamlayacağı yerde birbiriyle rakip, birbirini nakzetmeye, mevsisini yok etmeye çalıştı. Birbirimize böyle davranmaktan uzaklaşalım, birbirimize inanmaya, güvenmeye, destek olmaya, sevmeye dönelim.

Bardakoğlu da son değerlendirmesinde ulemanın yaptığı soyutlama üzerinde durdu. Ulema Rasulullah'ın sünneti ve sahabenin bilgisi üzerine bir ilim bina etti, bu üçgen arasındaki bilginin evrenselliğine engel olacak noktaları soyutlayarak ilim oluşturdular. Kur'an ne dedi, Peygamber ve sahabe ne anladı, sonra da biz ne anlamalıyız dediler. Böylece her yerde yaşanabilir bir ilim ortaya koydular. Kendimizi çok sesliliğe alıştırmalıyız, tek hakikatçi olmamalıyız. Dini

ilimler alanını çok fazla ayırmadan İslam'ı anlamaya çalışmalıyız. İslam dünya dini, ahiret dini değil bunu gerçekleştirme azmini göstermeliyiz.

Soru ve müzakerelerin ardından tebliğli oturumların ilkinde geçildi. Mustafa Fûdîl Fas'taki, Abdusselam Ahmed de Hindistan'daki günümüz tefsir faaliyetlerini anlattı. Ali Dere Almanya, Bilal Gökkır ise İngiltere'deki doktora tecrübesini aktardı. Böylece ilk günün yoğun programı geç bir saatte tamamlanmış oldu.

Cumartesi ve Pazar günü on sekiz oturum, aynı anda üç ayrı salonda yapıldı. Bu sempozyumun ana teması Batı-İslam Dünyası karşılaştırması olduğu için tebliğler de buna göre guruplandırılmıştı. Bunları oturumların konularına göre genel bir değerlendirmeye alabiliriz. İslam dünyası dışındaki tebliğlerde 'İslam Dünyası'nda ve Batı'da Kur'an araştırmaları' ile 'tefsir araştırmalarında farklı perspektifler ve disiplinler' başlıklı oturumlarda Batı üniversitelerindeki Kur'an araştırmaları genel olarak, Fransa, Almanya, Japonya, İsrail'deki Kur'an ve tefsir araştırmaları ise özel olarak anlatıldı. Bir oturumda ise oryantalist Kur'an araştırma metodolojisi değerlendirildi.

Türkiye dışındaki İslam ülkelerine gelince birkaç oturumda/tebliğde Hindistan, Malezya, İran, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Katar, Fas ve Cezair'de Kur'an araştırmalarında konular ve yöntemler; tefsir tezleri; danışmanlık; danışman-öğrenci ilişkileri; tez yazım süreçlerinde danışman-öğrenci iletişiminin rolü; öğrencilerin bu alanı seçme nedenleri; tez raporları; tezlerden elde edilen sonuçlar; tefsir tezlerinde ideolojik yansımalar; Kur'an araştırmalarında akademik özgürlük, siyasi vakıa ve hukuki zorunluluklar; çağdaş eğilimler ve çağdaş Kur'an araştırmalarının karakteri gibi konular ele alındı, özel olarak da doktora tezlerine yoğunlaşıldı. Çağdaş sorunlardan biraz da nazik tarafı olan feminizm de unutulmamıştı. Kur'an araştırmaları bağlamında feminizm ilgili olarak üç ayrı tebliğ sunuldu.

Doğal olarak sempozyumda Türkiye'deki tefsir lisansüstü çalışmaları ağırlıklı ele alınmıştı. Bu bağlamda 'Türkiye'de lisansüstü tez hazırlama sistemi' başlıklı oturumda YÖK'ün lisansüstü yönetmeliği, tez süreci, tez yazım kılavuzları ve akademik yükseltme kriterlerinin doktora tezlerine etkisi gibi ayrıntılara girilmişti. Danışman, danışmanlık ve tez raporlarının tartışıldığı oturumda, biraz popüler bir konuya, medyada lisansüstü sisteme eleştirilere de yer verilmişti. İki ayrı oturuma bölünen 'Muhteva ve yöntem açısından Türkiye'de tefsir tezleri' başlığında oldukça renkli bir çeşitlilik vardır: Bilimci söylemin tefsir tezlerine

etkisi; Osmanlı dönemi tefsir faaliyetini konu edinen tezler; tefsir-müfessir merkezli ve tahkik konulu tezler; usule dair tezler; Kur'an ve mushaf tarihi araştırmaları; semantik yönetime eleştirel yaklaşım; tefsir tezlerinin tasnifi vs. 'Tefsir akademisi, eğitim ve problemleri' başlıklı oturumda şu konular etrafında sunular izledik: Tefsir çalışmalarında tespit edilen sorunlar, dersler ve tezler, öğrencilerin yeterlilik sorunları ve lisansüstü tefsir alanının tercih edilme nedenleri, aynı ve benzer başlıklı tezler ve kıssalar üzerine yapılan tezler. Son olarak Türkiye'de yabancı uyruklu lisansüstü tefsir eğitiminin sorunları, öğrencilerin karşılaştıkları problemler ve yabancı öğrencilerin hazırladıkları tezlerin nitelik ve niceliğine dair tebliğlere işaret edelim.

İdeolojik söylemin oldukça yaygınlaştığı günümüzde, bu meselenin Türkiye özelinde tezlere yansması da bir oturuma ayrılmıştı. Yine özel bir durum olan tefsir ve diğer bilimsel alanlar arasında ortaklık ya da bilgi alışverişi 'interdisipliner yaklaşımlar ve tefsir tezleri' oturumunun konusuydu.

Değerlendirme oturumunu Bilal Gökkır yönetti. Sadık Kılıç, tefsirin, diğer İslami ilimler ve sosyal bilimlerden istifade etmesi gereğini vurgulayarak başladı. Toplantıda Türkiye'deki tezlerin mahiyetine dair tespitlerin yapıldığını, buradan hareketle değişen dünyanın şartlarını da göz önünde bulundurarak hangi alanlara odaklanıp ne tür çalışmaların yapacağına yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini hatırlattı. Tefsir araştırmalarında dilin önemi inkar edilemez, Batı'da olduğu gibi linguistik (*Garibu'l-Kur'an* ve *furûk* alanı vs.) üzerine yoğunlaşmalıdır. Bunun için yeterli alt yapıyı sağlamak adına derslerin açılması ve tezlerin yaptırılması gerekmektedir. Salt apolatik, savunmacı üslup bırakılarak bilimsel nitelik ön plana çıkarılmalıdır. Batı akademisinde "father" olarak nitelen doktora tez danışmanlığı daha etkin olarak yürütülmelidir.

Mesut Okumuş, yapılan çalışmalardan haberdar olamama sorunu gündeme getirdi. Bu sempozyumda Türkiye'deki tefsir tezlerinin bir dökümünün yapıldığını, İslam dünyasında yapılan tezlerin de fihristleri yapılırsa, üretilen bilginin hem nitelik hem istatistiksel verilerine ulaşma imkanına kavuşabileceğimizi söyledi.

Mustafa Öztürk ise yaşanan sorunlara dikkat çekerek şunları sıraladı: Türkiye'de mevcut 3000 civarında tefsir tezin çoğu sorunludur, en temel sorun ise tezlerin tezsiz olmasıdır. Sebepleri şunlardır: Tezin yazarının kendisinin tez içinde bulunmaması; tefsir ve Kur'an'a dair söz söyleme çekincesi, tezsiz tez yapmayı

tez sahibi için bir avantaj haline getirmesi; tezin sadece akademik bir basamak görülmesi; hocaların akademik problemlerinin ve problem çözme gibi kaygılarının olmaması; tezlerde ekol sistemi oluşturulamaması; tefsirin alanı konusunda araştırmacılarının zihninde belirli bir şeyin olmaması. Yapılacak bazı şeyler şunlardır: Tefsirin ilmi ve özgün olması gerekir; tezlerde dilbilime, riayete (hadis) ve siyere dayanılmalıdır; bir Kur'an lügati oluşturulabilir; nitelikli tezler yabancı dile tercüme edilebilir, böylece ilim dünyasının hizmetine sunulabilir; geçmiş tefsir mirasını gün yüzüne çıkarılacak bir proje hazırlanabilir; linguistik çalışmalar yapılabilir.

İsmail Çalışkan da bu sempozyumda neleri aradığımızı ve beklediğimizi sıraladı: Tefsir Anabilim Dalı gelenekle bütünleşmeyi, yeni gelenekler kurmayı istiyor, zira 1980-2000'lerde geleneği, ulemayı çok hırpaladık, şimdi daha mutedil çizgideyiz, barışı ve birbirimizi anlamayı arıyoruz; tefsir diğer ilimlerle dayanışmayı istiyor; ilimde devamlılığı istiyoruz, kimse tefsir ilmini sıfırdan kurduğunu zannetmesin; tefsir tezlerinde muhteva ve metot bakımından ilmiliği arzuluyoruz; tefsir ilminin evrenselleşmesini bekliyoruz, bu kaçınılmaz bir şey, dolayısıyla ülkeler arasında ürünlerin ve hocaların karşılıklı transferi mümkün; Türkiye'de İSAM ve YÖK tezlerin online kataloğunu yapıyor, benzerini İslam ülkelerinin yapması ve bir adım sonrasında ağ oluşturulmasını umut ediyoruz; müslüman azınlıklara ve dezavantajlı guruplara hitap eden tefsir yazılması isteniyor; resmi sivil kurumların, özellikle asıl muhatabımız olan YÖK'ün burada dile getirilen sorunlara ilgi göstermesini, çözüme yönelik irade sergilemelerini bekliyoruz.

Değerlendirme oturumunun son konuşmacısı Fas'tan katılan Mustafa Fûdeyl idi. O, İslam dünyasından gelen ve çoğunluğun Arapça sunduğu tebliğlerin ve sempozyumun değerlendirmesini yaptı, tebliğlerde Kur'an-tefsir tezleri hakkında gündeme getirilen sorunları özetledi. Fûdeyl'in önerileri arasında oluşturulacak bir uluslararası heyetin Kur'an araştırmalarını gözden geçirmesi ve genel bir fihrist yapılması; yeni metotlarla genel ıstılahların, ayrıca Kur'an ıstılahlarının açıklanması ve sözlük yapılması; Kur'an araştırmalarında çağdaş ilimlerden ve gayr-i müslim bilim insanlarından istifade edilmesi; Kur'an araştırmalarının ihtiyaç duyulan alanlarda yoğunlaştırılması (tefsir usulü, beyan usulü, Kur'an'ın maksatları, yazmaların tahkiki gibi); araştırma metotlarının belirlenmesi; genç akademisyenlerin strateji belirlemesi; benzer toplantıların danışmanlar bağlamında yapılması.

Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler -Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi başlıklı uluslararası sempozyumun özeti biraz uzamış olabilir. Önemine binaen tabloyu tam yansıtmak gerekiyordu. O halde birkaç noktaya temasla noktalayalım. Uzaktan bakınca bu toplantının genel görünümü şuydu: Çoğunluğu Türkiye'den olmak üzere 14 ülkeden 90 bilim insanı, üç gün boyunca Türkçe, Arapça ve İngilizce 88 konuşma/sunum yaptı. Her bir oturumda yapılan izleyici müzakereleri, soru-cevap fasıllarını, dahası oturumlar dışındaki müzakere-değerlendirmeleri de unutmamalıyız. Konuşmaların bir kısmı Arapça ve İngilizce simultane tercüme yapılarak ortak bir istifade imkânı sunulmuştu.

Bu sempozyum, bilebildiğimiz kadarıyla, Türkiye'de lisansüstü alana, özel olarak da lisansüstü tefsir faaliyetine ilişkin ilk uluslararası ilmi toplantı hüviyetine sahiptir. Benzerinin diğer bilim dalları, hatta İslam ülkeleri tarafından da tertiplenmesi büyük bir hayra yol açabilir. Bu vesile ile Tefsir Anabilim Dalı tezlerle başladığı günden bugüne altmış yılda nereye geldiği, nereye gittiği muhasebesi yapılmış, lisansüstü tefsir haritası önümüze konulmuş oldu. Az da olsa diğer müslüman memleketlerdeki durumu da görme fırsatı doğdu. Yine bu vesileyle Türkiye, diğer İslam ülkeleri ve Batı'da yapılan tezlere dair karşılaştırmalar yapıldı. Bu toplantıda, tezlerde 'Kur'an'da ...' başlıklarının konulması birkaç defa eleştirildi. Hatırlatmak isteriz ki bu sözü akademik faaliyetlerin yoğunlaştığı yıllardan otuzkırk sene sonra söyleyebiliyoruz. Bu da Türkiye'de tefsir ilminin aldığı mesafe, kazandığı mevzi olarak görülmelidir. Ayrıca bu başlıklar çok da problemlili gözüküyor, yani Allah adına, Kur'an adına konuşma sayılmaz, o tür başlıkları 'Kur'an'da benim gördüğüm' diye okumak lazım. Benzer şekilde genç arkadaşların matematiksel verileri çok kullanmaları önceki kuşak hocalar tarafından yer yer sıkıcı bulundu. Öyle anlaşılıyor ki Kur'an-tefsir araştırmalarında artık bu tür açılımlar çok daha fazla önümüze gelecek. Bu da kuşaklar arasındaki değişim ve gelişim demektir. Belki de sözel zeka ile yürütülen tefsir alanının sayısal zekayla desteklenmesi yeni ufuklar açacaktır!

Son olarak bu sempozyumun büyük bir emeğin ürünü ve arkasında iki çalıştayın bulunduğunu belirtelim. Bu ciddi emeğin en güzel taraflarından birisi, toplantı salonlarında bulunan ve uluslararası bir sempozyumda tebliğ sunan onlarca genç akademisyenimizin ilmi gelişiminde çok sağlam bir adım atmış olmalarıdır. Sırf bu katkıdan dolayı sempozyuma emek ve destek verenleri kutlamalıyız.